

EDUCAȚIA, CULTURA ȘI CREATIVITATEA ÎN VIAȚA TINERILOR. EVALUAREA MULTIDISCIPLINARĂ A ÎNVĂȚĂRII DESCHISE ȘI FLEXIBILE ȘI STIMULAREA CREATIVITĂȚII

Prof. univ. dr. Marta-Christina Suciu, Director proiect, Prof. univ. dr. Coralia Angelescu, Prof. univ. dr. Dumitru Ciucur, Prof. univ. dr. Bogdan-Micu Ghilic, Prof. univ. dr. Mihai Roman, Prof. univ. dr. Stelian Stancu, lector univ. dr. Marian Stoica, lector univ. dr. Marinescu Cosmin, lector univ. dr. Daniela Iovan, asistent univ. drd. Gabriel Staicu, asist. univ. drd. Mirela Aceleanu, asist. univ. drd. Mihaela Dobre, asist. univ. drd. Marius Marinaș, asist. univ. drd. Marius Pană, Academia de Studii Economice București

Cercetător științific principal dr. Sorin Mitulescu, Director Direcția de Cercetare Științifică pentru Tineret, Coordonator proiect, cercetător științific Gina Anghelescu, cercetător științific Anca Donciu, Agenția Națională pentru Stimularea Inițiativei Tinerilor

Cercetător științific principal dr. Grigore Nicola, Director științific, cercetător științific drd. Bogdan Danciu, Institutul de Filosofie și Psihologie "Constantin Rădulescu Motru" al Academiei Române

Dr. Sebastian Lăzăroiu, Director, cercetător științific dr. Marin Burcea, Centrul de Sociologie Urbană și Regională

Prezentăm sintetic unele dintre cele mai semnificative concluzii la care s-a ajuns în cea de-a patra fază a contractului de cercetare CERES dedicat temei "**Educația, cultura și creativitatea în viața tinerilor**". Tematica contractului de cercetare este una *deosebit de complexă*, motiv pentru care *partenerii la contract* reunesc patru *instituții din mediul academic (învățământ superior, cercetare)* și respectiv *instituții direct implicate în sprijinirea inițiativei tinerilor*. Sinteza reunește rezultatele obținute de către colective de cercetare multidisciplinară aparținând tuturor partenerilor ale căror contribuții le prezentăm în continuare.

- **Academia de Studii Economice București** a evidențiat o serie de experiențe internaționale și a conturat tendințele specifice în domeniul *economiiilor invaționale* și al *spațiilor educaționale creative*. S-a acordat o atenție specială *educației virtuale* și celei *antreprenoriale* precum și evidențierii *unor structuri formale și informale de stimulare a creativității*. În lucrare s-au inclus în mod expres unele repere legate de cadrul legislativ și instituțional și de *stimularea creativității în afaceri*.

- **Agenția Națională pentru Sprijinirea Inițiativelor Tinerilor** a realizat *studii de caz și analize structural-calitative* contribuind la fundamentarea unor propuneri pentru *flexibilizarea cadrului legislativ și instituțional*.

- **Institutul de Psihologie și Filosofie "Constantin Rădulescu Motru"** a urmărit condiționarea psihologică a performanței creative și a urmărit pe baza unor *studii de caz* impactul utilizării în scopuri educaționale a tehnologiilor informatice și de comunicare.

- **Centrul de Sociologie Urbană și Regională** a asigurat asistența metodologică în exploatarea bazelor de date și a furnizat noi prelucrări ale datelor de anchetă sociologică.

În această fază cercetarea s-a concentrat asupra componentelor esențiale ale *societății bazate pe cunoaștere și inovare* : educația și, respectiv, stimularea creativității.

Lucrarea a fost structurată conform obiectivelor și planului de realizare în trei părți:

Partea I cuprinde patru capitole și a fost dedicată analizei experienței internaționale în domeniul dezvoltării societății bazate pe cunoaștere. Această parte a fost realizată exclusiv de către colectivul de la ASE, personal de către directorul proiectului.

Partea a II-a a urmărit evaluarea *multidisciplinară a învățării deschise și flexibile* și evidențierea unora dintre măsurile de *stimulare a creativității* prin analize structural-calitative (s-au evidențiat *structuri formale și non formale* de stimulare a creativității).

Partea a III-a și-a propus fundamentarea unui cadru normativ legislativ prin propuneri privind reglementări legislative și flexibilizarea cadrului instituțional.

Pornind de la ideea conform căreia cunoașterea devine principala sursă a prosperității și constituie din ce în ce mai mult fundamentul puterii, se afirmă tot mai mult că *educația și stimularea creativității* (prin cercetare și inovare) reprezintă componentele de bază ale *societății bazate pe cunoaștere*. Ori tocmai acești doi "*piloni de forță*" ai societății bazate pe cunoaștere constituie reperele cheie ale contractului de cercetare CERES.

În **prima parte** s-a evidențiat pe baza analizei experienței internaționale că este nevoie să fie promovate acele forme și metode noi *de educație bazate pe inovare și cercetare*, care să fie în favoarea *noului tip de economie*. În ceea ce privește **dimensiunea europeană a educației** s-a reliefat că "*resursele umane sunt cel mai important activ pentru Uniunea Europeană*" (*Education & Training 2010* "The Success of the Lisbon Strategy Hinges On Urgent Reforms, Council Of The European Union Brussels, 3 March 2004). Resursele umane sunt considerate esențiale pentru creerea și transmiterea cunoștințelor și sunt în același timp un factor determinant al potențialului inovațional al fiecărei societăți. **Investițiile în educație** sunt un factor cheie pentru *competitivitatea Uniunii Europene*. S-a calculat că **creșterea în medie a nivelului de educație al populației cu un an poate conduce la o creștere economică cu un ritm mediu anual de 5% pe termen scurt și, respectiv de 2.5% pe termen lung** ("*Investing efficiently in education and training: an imperative for Europe*", Commission Communication, COM 779 din 10 ianuarie 2003, doc. 5269/03). În plus există un impact pozitiv al educației asupra ocupării, sănătății, incluziunii sociale și manifestării active a cetățenilor (ratele de șomaj descresc o dată cu îmbunătățirea nivelului educației, în special pentru nivelele înalte de educație iar ratele de ocupare cresc). Din această perspectivă este esențial să se întărească **sinergia și complementaritatea** dintre *educație* și alte domenii și politici legate de **ocupare, cercetare și inovare și politicile macroeconomice**.

Investițiile în educație sunt constituie un element necesar pentru a atinge obiectivele economice, sociale și de mediu stabilite la *Lisabona pentru Uniunea Europeană*. Prin programul "**Education & Training 2010**" Consiliul European din martie 2003 de la Brussels și-a reafirmat hotărârea de a lucra la nivelul statelor membre ale UE "*pentru a face din sistemele educaționale din Europa un cadru calitativ de referință la nivel mondial până la orizontul anului 2010*". Se consideră că este nevoie de *un tip de educație care să fie în favoarea noului tip de economie prin apelarea la un sistem de educație bazat pe inovare și cercetare*. În raport cu nivelul lor de dezvoltare, țările pot alege diferite traiectorii și modalități de implementare a **societății bazate pe cunoaștere și inovare** (Ferranti et al. 2001, EC 2001b). Se manifestă o *nevoie acută pentru restructurarea sistemului de educație în favoarea unor programe curriculare orientate în mai mare măsură spre business și spre promovarea educației vocaționale*. O asemenea reformă implică atât stimulente financiare pentru instruire și re-instruire, cât și o *regândire a sistemului de administrare și de management a trainingului vocațional*, inclusiv prin asigurarea surselor informaționale necesare.

În concluziile formulate în urma *Consiliului din 5 mai 2003* s-au stabilit unele *niveluri de referință ale unor indicatori medii de performanță în educație la nivel european (benchmarks, OJ C 134 din 7 iunie 2003)*. Unele țări au translatat aceste repere sub forma unor **obiective naționale** considerate a putea contribui la atingerea nivelelor de referință la nivel european. Consiliul și Comisia Europeană au subliniat că este necesar să se aibă în vedere și **acțiuni la nivel național** în *domeniile cheie* ale programului "**Education & Training 2010**".

Acestea vor trebui să fie completate prin **acțiuni la nivel comunitar** și în mod particular prin schimbul de experiență și prin sprijinirea *eforturilor naționale*. Pentru a sprijini aceste eforturi statele membre vor trebui să aibă în vedere următoarele **trei zone prioritare** asupra cărora va trebui să se acționeze în mod simultan fără întârziere:

1. Canalizarea eforturilor pentru realizarea reformelor și orientarea investițiilor către zonele cheie pentru societatea bazată pe cunoaștere

Pentru a face din *Uniunea Europeană "un leader"* în *economia bazată pe cunoaștere la nivel mondial* se manifestă o nevoie urgentă de a **investi tot mai mult și mai eficace și mai eficient în resursele umane**. Aceasta presupune un nivel mai înalt atât al *investițiilor din sectorul public* cât și al celor din *sectorul privat* în domeniile cheie pentru societatea bazată pe cunoaștere, în special în: *învățământul superior, în educația adulților și în instruirea continuă de specialitate*. Programele susținute din surse comunitare vor avea de jucat un rol tot mai important pentru sprijinirea **dezvoltării capitalului uman**.

2. Educația de-a lungul întregii vieți va trebui să devină o realitate concretă

Se manifestă tot mai acut nevoia de-a promova **strategiile naționale coerente dedicate educației de-a lungul întregii vieți**. În acest context este necesar să se promoveze un **parteneriat efectiv între principalii actori** din lumea afacerilor, între *partnerii sociali și între instituțiile educaționale de la toate nivelele*. Astfel de strategii vor trebui să aibă în vedere:

- **identificarea priorităților în învățare;**

- **crearea unor medii de învățare deschise, atractive și accesibile pentru oricine**, în special pentru *grupurile dezavantajate*.

Vor trebui dezvoltate cu prioritate anumite *norme și principii comune la nivel european*. Acestea vor trebui să fie apoi implementate în raport cu specificul și cu situațiile concrete de la nivel național și implicit cu **competențele** identificate la nivelul statelor membre. *Educația vocațională* are un rol vital de jucat în atingerea **obiectivelor de la Lisbona**, asigurând competențele și calificările care răspund dinamicii accelerate a nevoilor de pe *piața modernă a muncii*. **Declarația de la Copenhaga**, adoptată în noiembrie 2002 a translatat aceste probleme din perspectiva mai amplă a **educației de-a lungul întregii vieți**. Ca urmare în decembrie 2003 a fost propus un **cadru unitar European pentru asigurarea transparenței calificărilor și competențelor - noul "Europass"** (Proposal for a Decision of the European Parliament and of the Council on a single framework for the transparency of qualifications and competences (Europass). COM (2003) 796 final of 17 December 2003 (doc. 5032/04). În acest sens s-a dezvoltat și un **cadru comun de asigurare a calității** care include un *nucleu comun de criterii de calitate* și un **set coerent de indicatori**. Pentru a conferi mai multă **mobilitate** s-a adoptat și un *sistem european de credite transferabile în domeniul educației vocaționale*. S-a dezvoltat și un *set comun de principii europene pentru validarea învățării non-formale și informale*.

3. Constituirea unei "Europe a educației și învățării"

Se resimte tot mai acut nevoia de a dezvolta un **cadru European**, bazat pe contextele *naționale*, care să se constituie ca un normativ referențial comun pentru **recunoașterea calificărilor și competențelor**. *Recunoașterea diplomelor și a certificatelor oriunde în Europa* este esențială pentru a dezvoltarea *piațelor Europene ale muncii și a unui cetățean European activ*. Statele membre vor trebui să adopte în acest sens măsuri adecvate pentru a înlătura obstacolele din calea *mobilității* și pentru a asigura sprijinul financiar necesar, în contextul și chiar dincolo de programele comunitare. *Societatea bazată pe cunoaștere* generează noi nevoi exprimate în termenii *coeziunii sociale, cetățeniei active și realizării și dezvoltării personale* la care *educația* poate avea o *contribuție semnificativă*.

S-a analizat în mod distinct corelația dintre cele două paliere tematice ale acestei faze a cercetării: *educația și inovarea*. S-a pus în evidență corelația existentă între *inovare și educația de-a lungul întregii vieți active (LLL)*. S-a relevat în acest context necesitatea de a defini în sens larg LLL prin includerea *tuturor tipurilor de învățare*: sistemul educațional de la grădiniță până la universitate; cursurile **formale** parcurse mai târziu în viață pentru a dobândi anumite competențe în domeniul matematicii, calculatoarelor sau pentru instruirea vocațională; **învățarea informală plasată în afara sistemului formal** care se poate, după caz, aplica sau nu în mod direct pe piața muncii. Adulții pot să își continue studiile după *completarea educației tradiționale* pentru a-și îmbunătăți competențele de bază (așa cum se întâmplă în formele de **'educație de remediu'**) sau pentru a-și *dezvolta competențele*. LLL poate avea o influență benefică asupra a trei tipuri de inovații: *inovații care apar ca rezultat al unei activități creative*; *inovarea ca proces de difuzare*; *cererea consumatorilor pentru produsele inovative*.

Pe plan mondial există două *modele de bază pentru inovarea creativă în raport cu învățarea*:

- **SUA** este o **economie cu un înalt nivel de inovare** și cu o **elită cu un nivel înalt de educație**, dar are în același timp un nivel comparativ înalt al *procentului populației care are un nivel mai redus de calificare*;
- prin contrast, **țările scandinave sunt înalt inovative**, iar **majoritatea populației are un nivel înalt de calificare** și doar un mic *procent al populației are un nivel mai slab de calificare*.

LLL are un rol major pentru a *asigura o rapidă și eficientă difuzare a aplicării inovațiilor tehnice și organizaționale*. În lucrare s-au evidențiat în mod distinct **15 indicatori de analiză a performanței și calității LLL în Europa**. Acești 15 indicatori sunt grupați pe **patru grupe de indicatori**; există însă și un **indice compozit al LLL**. Se consideră că acești indicatori *au relevanță în ceea ce privește efectul LLL asupra capacităților inovative*. Cele patru grupe de indicatori se referă la:

1. **economia învățării** (patru indicatori: procentul populației ocupate care are un nivel înalt de calificare; mutațiile produse în nivelul ocupării și în ponderea forței de muncă cu un nivel înalt de calificare; eșecul înregistrat în învățarea unor noi calificări în corelare cu rata șomajului de lungă durată pentru bărbații cuprinși între 25 și 54 de ani; menținerea unor competențe utile din punct de vedere economic în rândul lucrătorilor în vârstă (cuprinși între 55–64 ani, în raport cu rata lor de ocupare);

2. **competențele ‘de bază’** se bazează pe *competențe de tipul scris, citit, competențe numerice și abilitatea de-a utiliza calculatorul (alfainformatizarea)*. Există *trei indicatori utilizați pentru tineri* (procentul celor care pot citi la nivelul 3 sau peste; procentul celor care citesc la nivelul 5-cel mai înalt nivel; un indice care estimează ‘comfortul’ în utilizarea calculatoarelor) și *unul pentru adulți* (procentul adulților de peste 16 ani care au un nivel 4 sau 5 de competențe de bază);

3. **participarea la LLL** (patru indicatori : procentul estimat al populației adulte de peste 15 ani care dorește să “*continue să învețe toată viața*”; procentul populației în vârstă de 24–64 ani care parcurge orice formă de instruire în cele patru săptămâni cât se derulează studiul; procentul bărbaților adulți cuprinși între 25 și 54 ani care nu sunt angajați și care studiază parcurgând diverse trasee ale educației continue sau care sunt cuprinși în activități neplătite prin care capătă experiență practică; procentul populației adulte de peste 15 ani care are acces acasă la internet);

4. **investițiile făcute de către întreprinzători în LLL** (trei indicatori: procentul tuturor angajaților de orice vârstă care au parcurs cursuri de instruire care răspund exigențelor locului de muncă, atât în afara cât și în interiorul firmei; cheltuielile totale alocate de firmă pentru formele de instruire care vin în întâmpinarea cerințelor locului de muncă-ca procent din costurile totale cu munca; procentul populației ocupate care a parcurs un curs de instruire în domeniul calculatoarelor).

În raport cu acest sistem de indicatori principalii *leaderii din UE* sunt țările nordice: **Suedia se află pe o poziție de leader pentru opt indicatori**; **Danemarca** pentru șase indicatori; **Finlanda** pentru trei indicatori; **Olanda** pentru patru indicatori; **Regatul Unit** pentru trei indicatori.

Indicele compozit LLL poziționează fiecare țară pe baza *performanței relative a fiecărei țări comparativ cu țările care au o poziție de leader la fiecare indicator*. **Indicele celei mai bune performanțe–BPI (The Best Performance Index)** înregistrate de către fiecare țară reflectă *performanța relativă medie atinsă pentru toți indicatorii pentru care există date disponibile*.

Ierarhizarea țărilor în raport cu cele două scoruri este însă diferită:

- **Finlanda, Germania și Franța** se află *pe poziții mai joase la scorul făcut pentru LLL* compartaiv cu ‘**Innovation Scoreboard**’;
- **Austria, Belgia și Luxemburgul** *au valori mai mari pentru LLL Scoreboard*.

O posibilă explicație se datorează accentului pus **în fiecare clasament pe diferitele tipuri de inovare**. **Innovation Scoreboard** pare să fie mai relevant pentru a capta **activitățile creative inovative**, în timp ce **Lifelong Learning Scoreboard** pare să măsoare mai bine **capabilitățile naționale în adoptarea inovațiilor** (sau în **procesul de difuzare a inovației**).

Cele mai inovative țări din Europa, așa cum se poate identifica în *Trend Chart’s Innovation Scoreboard*, sunt în același timp *leaderi la indicatorii LLL*: **Suedia, Danemarca, Finlanda, Regatul Unit și Irlanda**. În schimb, *unele dintre cele mai puțin inovative țări* au și *cel mai redus nivel al BPI (Best Performance Index)* din sistemul de indicatori LLL: **Italia, Portugalia și Grecia**. Acest rezultat este confirmat de o corelație înaltă (un coeficient de corelație de 0.85) între *BPI (Best Performance Indices)* atât pentru scorurile comparabile obținute la indicatorii care țin de *inovare* cât și pentru scorurile de la indicatorii LLL. Aceste rezultate pot contribui în mod direct la îmbunătățirea performanței inovative și sunt sugestive pentru evidențierea unei posibile interconexiuni între *LLL și inovare*.

Economiile bazate pe cunoaștere numite și ‘**economii ale învățării**’ reclamă existența unei **populații cu un nivel superior de educație**, care să dispună de **excelente competențe de bază și de capacitatea de a-și continua instruirea de-a lungul întregii vieți**. Se remarcă preocuparea pentru domeniul **managementului inovării**, atât la nivel de *studenți* cât și la nivel de *master*. Astfel, în ultimii trei ani de învățământ, majoritatea școlilor de afaceri/management, dar și școlile de inginerie și universitățile, au introdus

În setul obligatoriu, programe de curs cum ar fi 'Managementul Start-up-urilor', Managementul IMM din domeniul tehnologiilor înalte, Managementul Inovării etc. Multe Școli de Afaceri au dedicat programe în aceste domenii, chiar și la nivelul studenților. Ultimul an a oferit specializări în **managementul sistemelor inovatoare**, având între 40 și 60 de ore de curs, cărora li se adaugă studii de caz și proiecte realizate în cooperare cu o companie inovatoare sau din domeniul TIC-urilor.

La nivel post-universitar, sunt oferite programe de master pentru un an (full time) sau doi ani (part time). În mod obișnuit acestea includ: șase luni de pregătire formală (minimum 300 de ore) și șase luni în cadrul unei companii, cu dubla supervizare (din partea școlii și din partea companiei). Piața va scoate la iveală prin adaptare și asimilare socială, *necesitățile legate de noi aptitudini și competențe care vor genera noi moduri non-formale (cluburi de training) de pregătire profesională și vocațională. Cluburile sunt în general concepute ca întâlniri între manageri și personal de nivel înalt, având ca scop schimbul de experiență și punerea la curent cu noutățile privind cele mai recente abordări din domeniile lor de activitate. Instituțiile de educație de diferite tipuri oferă chiar și pe termen scurt (între 3 și 20 de zile) cursuri privind probleme punctuale, restrânse cum ar fi: participarea la oferte internaționale în domeniul înaltei tehnologii; dezvoltarea antreprenoriatului prin folosirea Internetului; finanțarea inovațiilor; drepturi de proprietate intelectuală etc.*

Tranziția la **societatea bazată pe cunoaștere** reprezintă atât o "provocare" cât și o "oportunitate" pentru noile state membre ale UE și pentru țările candidate. În spiritul considerațiilor relevante și a contribuțiilor la atingerea obiectivelor stabilite la **Summit-ul de la Lisbona, viteza de derulare a reformelor sistemelor educaționale și de învățământ va trebui să fie accelerată**. Prerogativele programelor educaționale și inovaționale vor trebui să fie luate în considerare pentru formularea politicilor naționale și regionale.

În ceea ce privește **sistemul educațional din România**, se manifestă un dezechilibru între educația tehnică și educația antreprenorială și inovatoare. În prezent, după cunoștințele noastre, România înregistrează un surplus semnificativ în domeniul TIC (cca 5.000 de absolvenți în domeniul TIC-urilor anual și în jur de 75.000 de specialiști TIC disponibili pe piața muncii). Acest fapt poate constitui un **avantaj competitiv** la nivel regional și chiar european. **Studiul Brainbench (2002)**, a plasat **România pe locul șase în primele zece țări din lume în ceea ce privește disponibilitatea forței de muncă calificate în domeniul TIC-urilor**.

Din punct de vedere al conținutului, setul de abilități oferit de sistemul educațional românesc este limitat și insuficient ca specializări. UNCTAD (2002) a estimat **indicele de pregătire** pentru țările din Balcani: România are cel mai înalt punctaj pentru "dezvoltarea forței de muncă în domeniul TIC-urilor", dar unul mult mai scăzut pentru "oportunități de angajare TIC".

În cea de-a doua parte a lucrării partenerii de la **institutul de psihologie și filosofie "Constantin Rădulescu Motru"** au realizat **un profil personologic al tinerilor, definit prin creatologie, convingeri sociale și reciprocitate**. s-au evidențiat următoarele caracteristici:

- fără a se manifesta diferențe semnificative de gen, tinerii manifestă o evidentă sensibilitate pentru reciprocitate, atât pozitivă cât și negativă, ca factor favorizant al autorealizării în plan social;
- reciprocitatea pozitivă are înalte corelații pozitive cu majoritatea axiomei sociale;
- reprezentarea tinerilor despre potențialul și performanța creativă se dovedește bine structurată și este relevată prin multitudinea corelațiilor semnificative dintre variabilele testate.

În ceea ce privește **educația virtuală, echipa din ASE** având în componență cadre didactice consacrate în domeniu-inclusiv șeful **Catedrei de Informatică Economică**- au relevat în special aspecte legate de:

- *cadrul conceptual al educației virtuale;*
- *educația în organizația virtuală;*
- *valențele educației virtuale ca formă flexibilă de dobândire a competențelor;*
- *factorii stimulativi sau după caz inhibitori ai educației virtuale;*
- *implicațiile evoluției TIC-urilor asupra procesului educațional;*
- *unele posibile acțiuni pentru promovarea unui sistem educațional flexibil;*
- *mituri legate de educația virtuală.*

Legat de aceeași problemă a educației virtuale partenerii de la **Institutul de Psihologie și Filosofie "Constantin Rădulescu Motru"** au realizat și **un studiu de caz** care a analizat în mod distinct opiniile exprimate de un lot de studenți legat de "fenomenul Internet".

Una dintre opiniile generale desprinse din răspunsurile analizate este că în societatea actuală TIC prezintă o forță de socializare mai puternică decât familia sau școala. Internet-ul este perceput ca o bibliotecă universală «*în care nu există un catalog*». Însă accesul la această «*bibliotecă virtuală*», înseamnă, pe lângă abilitățile specifice de utilizare a TIC, abilități de lucru cu informația. Este vorba în primul rând de *evaluarea conținutului și de gândirea critică*. Pentru studenți, dar și pentru profesori, utilizarea Internetului oferă o varietate imensă de oportunități pentru învățare, alternative sau complementare educației tradiționale. Se degajă convingerea tinerilor privitoare la *rolul Internet ca factor de progres în educație*. Un punct sensibil este legat de modul în care profesorii pot integra, în timp util, Internetul în activitatea didactică. Este, deci, imperativ ca profesorii să perceapă deprinderile de utilizare a TIC-urilor pe care le au studenții lor nu ca reprezentând o amenințare, ci ca oferind oportunități reale pentru dezvoltare personală și pentru schimbare socială, ca suport al respectului mutual. Se impune o schimbare în relația profesor-student, în care profesorul acceptă flexibilizarea rolurilor.

Legat de **structurile formale și informale de stimulare a creativității o echipă din ASE** a evidențiat o serie de aspecte cum ar fi: educația formală și creativitatea; educația informală și creativitatea; structuri instituționalizate de educație informală. S-a pus accent pe rolul unor ONG-uri și a unor organizații de tipul: *Voluntari pentru Idei și Proiecte (VIP); Asociația Animatorilor și Monitorilor pentru Copii și Tineret; "Tineri Fără Frontiere" (T.F.F.)*.

În continuare **echipa din ANSIT** a reliefat rezultatele *studiului de caz al Clubului de invenție Gaudeamus*. Cei 30 de membri permanenți ai acestui club au realizat un număr impresionant de invenții, pentru multe dintre ele fiind demarate procedurile de obținere a brevetului. S-au surprins *profilul creativ al acestor tineri și modalitățile prin intermediul cărora potențialul lor a fost încurajat și susținut*. În acest sens, s-au folosit informațiile culese prin interviuri de grup și individuale și răspunsurile la chestionarul legat de principalele aspecte ale creativității. Pentru situarea clubului în plan regional și național în ceea ce privește creativitatea și factorii acesteia, s-au folosit drept termen de comparație datele culese cu același chestionar în sondajul din 2003 pe un eșantion reprezentativ. Ca un element distinctiv, majoritatea tinerilor din *Gaudeamus* sunt interesați de acumularea de cunoștințe și competențe profesionale pe care le pun în valoare prin intermediul perseverenței. În acord cu profilul regional, dar mult mai accentuat, peste 40% s-au auto-caracterizat ca având imaginație și simț estetic și aproximativ o treime s-au auto-caracterizat ca fiind inventivi și nonconformiști. Ei au declarat că țin cont de utilitatea noii idei pentru materializarea ei. Cele mai recente idei le-au avut în special în domeniile artistic și tehnic, iar pentru punerea lor în practică, în general, primele opțiuni sunt: apelul la propriile mijloace și la persoanele apropiate (familie, prieteni). Toți folosesc computerul și Internetul și majoritatea atribuie un rol important în privința legăturii cu anumite caracteristici ale creativității – pentru computer posibilitatea de a rezolva probleme mai originale și cea de destindere, iar pentru Internet o mai mare bogăție a ideilor noi și posibilitatea de a ține pasul cu ce se întâmplă în societate.

În cazul tinerilor din *Clubul de Invenție Gaudeamus*, atitudinea și comportamentul părinților, atmosfera de la școală, lectura despre descoperirile științifice și vizionarea filmelor **nu** influențează prezența anumitor caracteristici legate de creativitate. Manifestarea potențialului lor creativ a fost posibilă prin însăși apartenența la acest club, prin modalitatea de lucru în care se pune accentul pe colaborare și pe a învăța tânărul să identifice probleme și să le găsească rezolvarea pas cu pas, să își asume responsabilități în funcție de dorința și voința sa. În acest sens, cel mai mult îi ajută să aibă idei noi discuțiile de grup. Astfel ei își descoperă calități, învață să le pună în valoare și să le materializeze.

Echipa de la ANSIT a evidențiat în mod distinct și câteva **exemple de bună practică privind stimularea atitudinii deschise și creative a elevilor**. Aceste exemple ar putea fi bine-venite pentru orice cadru didactic, care simte nevoia unor sugestii pentru a-și flexibiliza sistemul de predare și de relaționare cu elevii săi, astfel încât aceștia să devină mai deschiși și mai creativi în cadrul procesului de învățare.

Elementele care se repetă în "*rețetele de succes*" ale mai multor cadre didactice, ar fi: respectul pentru elev și pentru particularitățile sale individuale; toleranța privind performanțele obținute de fiecare elev în diverse domenii (nu oricine poate fi bun la orice); toleranța în ceea ce privește greșelile "*omenești*" ale elevilor (până când greșeala devine obișnuință); stimularea colaborării, a lucrului în echipă – elevii între ei, elevii cu părinții, elevii cu profesorul, profesorul cu părinții etc.

În cea de-a treia parte elaborată prin **colaborarea partenerilor de la ASE și ANSIT** s-a încercat fundamentare unor **inovații legislative și instituționale**. S-au evidențiat astfel necesitatea:

- încurajării mobilității educaționale și a liberei circulații a persoanelor care studiază, cel puțin la nivelul spațiului european al educației;
- flexibilizării structurilor educaționale prin promovarea sistemelor mentorale și prin optimizarea modalităților de comunicare între profesor–elev;

- asigurării unei mai eficiente protecții și securități a produselor creației intelectuale.

Echipa de la ANSIT a evidențiat o serie de propuneri de fundamentare care au rezultat din elementele referitoare la sistemul educațional cu referire în special la îmbunătățirea cadrului logistic al învățării și la optimizarea climatului relațional.

1. **Cu referire la cadrul logistic** s-a subliniat că: materialele didactice ar trebui să aibă o formă predilect interactivă, apelând la exemplele practice; structura cursurilor ar trebui să fie predominant interactivă, noțiunile teoretice fiind dublate de exemple practice; forma de examinare ar trebui să fie bazată în special pe aplicații practice și nu pe reproducerea mecanică a teoriei învățate.

2. **Cu referire la cadrul relațional și la climatul de lucru** s-a evidențiat că: *profesorii* ar trebui să aibă o disponibilitate mai mare pentru schimbare și să se comporte mai degrabă ca persoane care facilitează procesul de învățare, decât ca deținători ai "adevărului absolut"; atmosfera și relațiile în grupul de lucru (clasă etc.) ar trebui să fie mai deschise, mai dinamice; în timpul examinării, profesorul ar trebui să acorde șanse egale de răspuns elevilor participanți, iar timpul de răspuns acordat fiecăruia ar trebui să fie mare.

Echipa de la ASE a acordat o atenție specială și surprinderii unor aspecte specifice **creativității în afaceri**. În domeniul **politicii de inovare**, au fost analizate acțiuni cum ar fi: sprijin pentru "start-up"; regiuni inovative; inovarea finanțării și transferului de cunoaștere. S-a acordat o atenție specială unor aspecte legate de:

- inițiativa și inovația antreprenorială;
- **Agenda Europeană pentru Sprijinirea Inițiativei Antreprenoriale și a Competitivității;**
- calitatea mediului de afaceri și a cadrului legislativ;
- opțiunile de politică pentru stimularea antreprenoriatului și a inovării.

În dorința de validare a unora dintre concluziile la care s-a ajuns în cadrul acestui contract de cercetare pe data de 14 mai 2004, la ASE București s-a desfășurat **Atelierul CERES "Aderarea României la Uniunea Europeană. Educația, cultura și creativitatea în viața tinerilor"**. Atelierul a fost atât *interdisciplinar* cât și *intergenerational*. *Dialogul constructiv și dezbaterile caracterizate prin înalt profesionalism și prin deschidere față de opiniile altora* au constituit nota dominantă a acestui atelier. Acest fapt a fost facilitat de faptul că majoritatea participanților la acest atelier sunt *parteneri în cadrul contractului de cercetare și au experiență și continuitate în colaborare*. Atelierul a reunit toți partenerii dar a oferit și o oportunitate pentru a consulta și alți specialiști cu preocupări în domeniu. În afara celor patru parteneri au fost invitați și cercetători de la **Institutul de Științe Educației** și, respectiv de la **Institutul de Sociologie "Dimitrie Gusti" al Academiei Române**.

Acest atelier de lucru constituie *cel de-al treilea atelier* organizat de la demararea acestui contract de cercetare. Practic, începând cu cea de-a doua fază a cercetării, în cadrul fiecărei faze s-a organizat câte un atelier de lucru care a facilitat dialogul și cooperarea între parteneri. Atelierele anterioare s-au fost organizate pe 26 martie 2003 și, respectiv, pe 20 noiembrie 2003.

Răspunzând imperativelor specifice *fazei a patra* de elaborare a contractului de cercetare CERES, «**Educația, cultura și creativitatea în viața tinerilor**» atelierul a fost împărțit în *două grupuri tematice* care au focalizat dezbaterile asupra **educației și inovării**.

Principalele probleme dezbătute în cadrul **grupului tematic dedicat problematicii educației** au avut în vedere considerente de tipul:

- **educația ca factor determinant al convergenței economice în Uniunea Europeană**. S-a subliniat și că este esențială constituirea unei *noi paradigme a învățării* prin care instrucția inițială să devină doar o etapă a *educației continue de-a lungul întregii vieți*;

- necesității de a se trece de la un sistem de învățământ bazat pe *cunoștințe* la un *sistem de învățământ bazat pe cunoaștere*. Acest imperativ constituie un demers pe cât de important pe atât de necesar în *societatea bazată pe cunoaștere*, reprezentând o cerință absolut necesară pentru crearea *Spațiului European al Învățământului Superior*,

- importanței *formării* adaptate exigențelor și imperativelor **managementului de carieră** încă din primii ani de studenție;

- utilizării noilor TIC-uri care transformă nu numai societatea, dar și educația de o manieră care face ca reforma în educație să fie inevitabilă. Importanța *organizațiilor virtuale* crește în economia internațională, abilitatea organizațională de a crea și de a răspândi informațiile mai repede decât concurenții devenind critică;

- *accesului inegal al tinerilor din România la educație*. S-a evidențiat că, din acest punct de vedere, se detașează o categorie puternic defavorizată, *tineretul rural*;

- modificării *relației dintre muncă și cunoaștere* care devine esențială în *noua economie*. *Investiția în resursele umane* este cea mai importantă investiție a organizațiilor și a societății. Rezultatele sale devin tot mai evidente în timp, deoarece *ideile, cunoștințele, cunoașterea în general pot fi utilizate și reutilizate la nesfârșit; ele se apreciază pe măsura utilizării, contribuind astfel la creșterea și dezvoltarea economică*;

- *dezvoltării ocupării tinerilor prin apelarea la formele specifice activităților temporare*. Acestea urmează să se dezvolte și la noi în țară, odată cu intrarea în vigoare a legii care reglementează activitatea agenților care desfășoară muncă temporară. Principalii beneficiari ai acestei activități sunt *tinerii*, specialiștii și persoanele de peste 50 de ani.

Cel de-al doilea grup tematic dedicat problematicii **creativității și economiei creative** a dezbătut o serie de aspecte care s-au referit în mod special la:

- **setul axiologic și creativ specific tinerilor**. S-au ilustrat rezultatele obținute în cadrul unui sondaj de opinie la nivel național, precum și din analize personologice ale unor tineri.

- **migratia temporară a tinerilor**. Procesul de migrare temporară se dovedește a fi o posibilă rezolvare (chiar și parțială) a problemelor materiale pentru tineri și pentru familiile lor, dar și un câștig pe planul experienței în funcționarea economiei de piață autentice, la nivel societal. În conformitate cu unele studii elaborate de *CURS*, intenția de migrație în rândul tinerilor din România nu pare să fie influențată semnificativ de aspectele legate de creativitate.

- **timpul și acțiunile creative**. S-a evidențiat modul în care este utilizat timpul în regiunile României și s-au surprins principalele relații cauzale care există între gradul de dezvoltare economică al unei zone și caracteristicile utilizării timpului în regiunile analizate (regiunile de dezvoltare ale României).

În concluzie, apreciem că atât lucrarea elaborată pentru finalizarea celei de-a patra faze a contractului de cercetare cât și *Atelierul de lucru CERES* și-au atins obiectivele fixate.